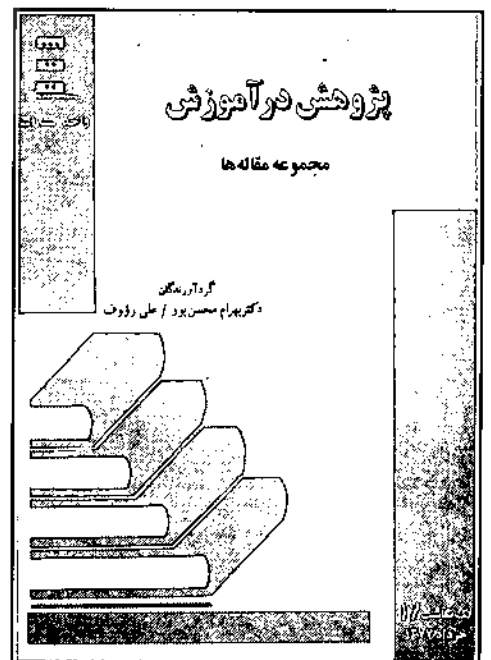

تنگناهای پژوهش در آموزش

● محمود ابوالقاسمی
عضو هیات علمی وزارت فرهنگ و آموزش عالی

«پژوهش در آموزش» در بردارنده مقالاتی پیرامون تحقیقات و پژوهش در زمینه تعلیم و تربیت است. این مجموعه که توسط پژوهشکده تعلیم و تربیت منتشر شده، شامل ۲۵ مقاله است که در پنج بخش به این ترتیب تنظیم شده است: (۱) اهمیت و ضرورت تحقیق، (۲) اولویت‌های تحقیقاتی، (۳) کاربری یافته‌های تحقیقاتی، (۴) روش‌های تحقیق و (۵) رابطه تحقیق و آموزش. انتشار این مجموعه را می‌توان کاری ارزشمند و در خور تقدیر در راستای بسط پژوهش و کاوش در مسائل تعلیم و تربیت به شمار آورد و امید است با تداوم و استمرار تلاش‌هایی از این دست، کار پژوهش و تحقیق در این زمینه رونق یافته راهگشای مسیر پرپیچ و خم تعلیم و تربیت گردد.

از ویژگی‌های بارز این مجموعه، انعکاس مسائل، تنگناها و مشکلاتی است که بر سر راه توسعه و تعمیم پژوهش در آموزش و پرورش وجود دارد. ضرورت اتکا بر تحقیقات به عنوان پایه و مبنای تصمیم‌گیری‌های مهم و حساس آموزش و پرورش از دیگر مسائلی است که در این مجموعه بر آن تاکید شده است. در سخنرانی دکتر محمدعلی نجفی مندرج در این مجموعه بر این نکته اشاره رفته است: «تعداد زیادی از تصمیمات شورای عالی [آموزش و پرورش] در واقع اصلاح تصمیمات قبلی است. این مسئله نشانگر دو نکته است: یک نکته این است که بسیاری از مصوبات شورای عالی نشان‌دهنده آن است که مسائل هنگام تصمیم‌گیری، ساده انگاشته شده‌اند... نکته دوم این است که تصمیمات بدون مبنای دقیق علمی و تحقیقاتی صورت گرفته است... بنابراین ما در ارتباط با مسائل آموزش و پرورش با یک نگرش ساده‌بینی بیش از حد مواجه هستیم که باید به تدریج آن را تغییر دهیم و به مردم بفهمانیم که برای تضمین صحت و سلامت تصمیم‌گیری، حتی در مورد ساده‌ترین مسائل آموزش و پرورش به عمیق‌ترین بررسی‌ها و تحقیقات نیازمندیم.» (صص ۳۲-۳۳)

این نکته را دکتر کیامنش نیز در مقاله خود تحت عنوان «ضرورت تحقیق در وزارت آموزش و پرورش» این چنین مورد تاکید قرار می‌دهد:

«وقتی به اهمیت تصمیم‌های آموزشی بیشتری خواهیم برد که به این نکته توجه کنیم که هر حرکتی هر تصمیم در وزارت آموزش و پرورش از بالاترین سطح اجرایی تا کوچکترین سطح اجرایی که یک کلاس درس است - بسته به سطح تصمیم‌گیری - طیف وسیعی از افراد جامعه را در حال حاضر و همچنین کل جامعه آینده را به طور کامل و وسیع تحت تاثیر قرار می‌دهد. درک این اهمیت، به خودی خود می‌تواند ما را از اندیشه اتخاذ تصمیم‌های عجولانه، شتاب زده و بدون دلیل و مدرک باز دارد یا حداقل در صحت تصمیم‌های اتخاذ شده شک و تردید ایجاد کند.» (ص ۱۵)

دکتر کاردان نیز در مقاله خود تحت عنوان «ضرورت بسط و توسعه تحقیقات در آموزش و پرورش: چرا و چگونه؟» بر این مطلب صحه می‌گذارد:

«باید به جای تصمیم‌گیری در کمیسیونهایی که غالباً از افراد صاحب‌نظر ولی بدون اطلاع دقیق علمی تشکیل می‌شود، تصمیمات در واحدهای پژوهشی کوچک اتخاذ گردد.» (ص ۱۱)

با نظری به مقالات مندرج در این مجموعه می‌توان به تنوع موضوعات و مباحث مطرح شده در آن پی برد. برخی از مقالات در واقع باز نوشته متن سخنرانی برخی مسئولین

هر حرکت و هر تصمیم در وزارت آموزش و پرورش، طیف وسیعی از افراد جامعه در حال حاضر و همچنین کل جامعه آینده را به طور کامل و وسیع تحت تاثیر قرار می‌دهد.

ضرورت اتکا بر تحقیقات به عنوان پایه و مبنای تصمیم‌گیری‌های مهم و حساس آموزش و پرورش از مسائلی است که در این مجموعه بر آن تاکید شده است.

کشور است در حالی که برخی دیگر به معنای مصطلح آن یک مقاله علمی و تحقیقی به شمار می‌روند. برخی از مقالات نیز بیشتر به فصلی از یک کتاب درسی شباهت دارند و تناسب چندانی با این مجموعه ندارند. از جمله آنها به مقاله‌های «مروری بر روش‌های تحقیق در تعلیم و تربیت» و «مسئله‌یابی در تحقیق و چگونگی آن» می‌توان اشاره کرد. قرار گرفتن مقالات یاد شده، علیرغم اهمیت و ارزش آنها، در کنار سایر مقالات این مجموعه که عمدتاً کاربردی و مسئله‌محورد نامتناسب می‌نماید.

برخی از مقالات این مجموعه، در سطح سایر مقالات نیست و علیرغم اعتبار و تخصص نویسنده آنها، فاقد انسجام لازم و ساختار و ترتیب و توالی منطقی معمول در مقالات علمی است. از جمله آنها به مقالات «ضرورت تحقیق در وزارت آموزش و پرورش» و «بررسی مشکلات و موانع کاربرد یافته‌های پژوهشی» می‌توان اشاره کرد که بیشتر بازگوکننده درد دل نویسندگان آنهاست تا ارائه‌کننده یک بحث مستدل، منسجم و نظام‌یافته.

در بین مقالات بعضاً مواردی یافت می‌شود که محتوای مقاله با عنوان آن چندان تناسبی ندارد. به عنوان مثال، خواننده مقاله «وضعیت تحقیق در آموزش و پرورش: یافته‌های تحقیقاتی انجام شده در حوزه علوم تربیتی» انتظار دارد که در این مقاله اطلاعات و آمار مفیدی راجع به کمیت و کیفیت موضوعات تحقیقات انجام شده به تفکیک استان‌ها، مقاطع تحصیلی، مجریان طرح و... به دست آورد. در حالی که از این همه چیزی عاید او نمی‌شود و بحث بر محور عوامل عمده لازم برای انجام تحقیقات دور می‌زند.

از جمله مقالات در خور توجه این مجموعه مقاله «فرا تحلیل» نوشته دکتر حسین شکرکن می‌باشد. روش فرا تحلیل (meta-analysis) از جمله روش‌های تحقیق در علوم اجتماعی و رفتاری است که توسط جین گلاس (G. Glass) پیشنهاد شد و در آثار موجود به زبان فارسی درباره آن کمتر مطلبی می‌توان یافت. این روش، راهی برای

از ضعف‌های نمایان این مجموعه، فقدان بخشی منابع و مآخذ در پایان برخی مقالات و عدم اتخاذ رویه واحد در مآخذ نویسی است که با هدف اصلی کتاب یعنی ترویج فرهنگ پژوهش و مستندگویی منافات دارد.

روش «فرا تحلیل»، راهی برای ترکیب و تلفیق داده‌های کمی مربوط به شماری از مطالعات متعدد پیرامون یک مسئله تحقیقی با متغیرهای یکسان است که در یکی از مقالات این مجموعه به آن پرداخته شده است.

حتی یک منبع نیز برای این مقالات ذکر نشده است که چنین کاری در مجموعه‌ای که به قصد ترویج و تبلیغ فرهنگ تحقیق، پژوهش و مستندگویی منتشر شده مایه دریغ و افسوس است. بر این نقیصه باید عدم رویه واحد در مآخذ نویسی را نیز افزود به طوری که منابع و مآخذ برخی مقالات در پایان مقاله آمده است در حالی که در برخی دیگر از آنها توضیحات، منابع و مآخذ تواما در پاورقی، آن هم بعضا به دور از شیوه مقبول کتابداران ذکر شده است. این همه، به هیچ روی از اهمیت و ارزش این مجموعه نمی‌کاهد بلکه پیشنهادهایی است برای تلاوم انتشار آثاری از این دست اما با کیفیتی بهتر و بی‌نقص. این مجموعه به یقین حاوی مطالب و مباحث ارزشمندی برای پژوهشگران، استادان، مصلحان و دانشجویان رشته تعلیم و تربیت است.

مطالب به خوبی بهرمنند گردد. مناسب است مقالاتی از این دست با توضیحات و پاورقی‌هایی برای خوانندگان نا آشنا با سازمان تحقیقاتی ذی ربط همراه گردد تا خوانندگان بهتر در جریان امور قرار گیرند.

از ضعف‌های نمایان این مجموعه، فقدان بخش منابع و مآخذ در پایان برخی مقالات است که علیرغم فراوانی منابع مربوط (مقاله «مسئله‌یابی در تحقیق و چگونگی آن») و نیز مباحث مهمی که مورد بحث قرار گرفته است (مقاله «بعضی اشتباهات آماری رایج در تحقیقات علوم تربیتی و اجتماعی»)

ترکیب و تلفیق داده‌های کمی مربوط به شماری از مطالعات متعدد پیرامون یک مسئله تحقیقی با متغیرهای یکسان است.^(۱) این مقاله، به سهم خود، گامی ارزنده در جهت آشنایی هر چه بیشتر پژوهندگان به ویژه دانشجویان با این روش آماری است.

یکی از مسائلی که در پارامی از مقالات به چشم می‌خورد، رنگ و صیغه وزارتخانه‌ای آن است. به این معنی که خواننده باید فی‌الجمله اطلاعاتی درباره‌ی مشوراهای تحقیقات استان‌های وزارت آموزش و پرورش داشته باشد تا بتواند از کم و کیف

پانویس:

۱- نگاه کنید به:

- Ary, D ; Jacobas, L.C. & Razavieh, A. (1985) Introduction to Research in Education (3rd ed.). New York : Holt Rinehart Winston.
- Borg, W. & Gall, M. (1996) Educational Research. (ترجمه این کتاب زیر چاپ است و به زودی منتشر می‌شود).

استوارت لیدز
STUART LEEDS